

Emlékezés Gyóni Gézára.*

Gyóni Gézát Przemyslben ismerem meg. Amikor a Tábori Ujság című napilap 1914 október 4-én megindult, a várórság zömét képező magyarság tollforgató vitézei nap-nap után felkerestek engem, mint a lap szerkesztőjét s hamarosan elemi erővel nyilvánult meg a közóhaj, hogy a lap az idegen országban és idegen környezetben élő magyarok részére többet nyújtson, mint a napi hírek közlését s a hírek előtt már a lap első számától kezdve megjelent vezető cikket.

Engedtem a közóhajnak (október 15), mert a költemények olyan tömegével árasztottak el, hogy közlésük elől nem is lehetett kitérni. A sort megindító első verseknek ugyan alig volt egyéb érdeme, mint a jószándékú lelkesedés, de hamarosan és fokozatosan javult a beérkezett anyag s amikor Przemysl várának két vérbeli költőnagysága, Kacskovics Tibor Béla (1914 november 8., 28. szám) és Gyóni Géza (1914 december 5., 52. szám) is jelentkeztek, akkor az idegen ország körülzárt várában napról-napra izmosodó és közkedvelt Tábori Ujság olyan élénk és nívós magyar irodalmi élet központjává lett, amire évtizedek távolából is büszkén tekinthetünk vissza.

Kacskovics Tibor Béla tüzérhadnagy gondolatokban gazdag és hatal-

* Június 25-én volt tizenöt esztendeje, hogy Gyóni Géza Krasnojarszkban (Szibéria) meghalt. A Gyóni Géza Irodalmi Kör (elnökség: Budapest, VII., Damjanich-u. 41. III. 41.) mozgalmat indított a költő hamvainak hazaszállítása céljából.

mas kifejező erejű költeményei csak nagy ritkán kerültek a lap olvasói elé. Nem volt termékeny költő. És ha hozott is néha egy-egy költeményt a szerkesztőhöz, azt se adta át közlés végett, csak felolvasta. Tudta, hogy realizmusa és verizmusa nem áll összhangban az igen nehéz viszonyok között küzdő katonák részére a háborús célok szemmeltartásával készült Tábori Ujság szellemével. Kacskovics Tibor Béla a költészet terén laikus szerkesztőnek főként azzal tett nagy szolgálatot, hogy a halomszámra érkező költemények közül a körülzárás későbbi szakában ő válogatta ki a közlésre leginkább alkalmasakat.

Gyóni Géza a maga nagy szerénységével csak december elején kereste fel a szerkesztőt egy csomó kézirattal. Egynéhány költemény átolvasása után még a költészet berkeiben nem otthonos szerkesztő is tisztán látta Gyóni költői értékét s hamarosan messze-menő irodalmi tervek megbeszélésére került a sor. Megállapodás történt Gyóni verskötetének megjelentetésére vonatkozólag s a Tábori Ujság már a december 5-iki 52. számában megkezdte Gyóni verseinek közlését s ezzel a tervbevett verskötet iránti érdeklődés felkeltését.

Egymásután jelentek meg a szebbnél szebb költemények. December 8-án: Levél Nyugatra. December 10-én: Csak egy éjszakára. December 12-én: Alexis levele Alexandrához, amely utóbbi költemény megírásához Gyóni a Tábori Ujság december 2-iki és december 5-iki számaiban közölt orosz levelekből, tehát az ellesett való életből merített benyomásokat. Egyik

költeménye a másikat követte. December 14-én pedig megjelent a verskötet tízezer példányban: «Lengyel mezőkön tábortűz mellett». Ugyan van-e költeményeket szerető magyar ember, aki ezeket a verseket ne ismerné?

A kötetnek óriási sikere volt. Karácsonyra elkapkodták. Ára 1 korona volt. Január 4-én a verskötet tiszta jövedelmeképpen Gyóni Géza 5000 koronát adott át a szerkesztőnek a Tábori Ujság gyűjtéséhez, a Przemysl védelmében hősi halált halt m. kir. honvédek és népfelkelők özvegyeinek és árváinak támogatására.

Azután újabb verskötet megjelentetéséről tárgyaltunk. Már minden készen volt. Előkelőségek parádés előszava már benn volt a Tábori Ujság szerkesztőségében. De a sors másként döntött.

Márciusban elesett a vár. Indultunk orosz hadifogságba. Gyónitól elbúcsúztam és többé nem találkoztunk. A hadifogságban csak néha hallottunk hírt Gyóni Gézáról. A foglyatáborok között ide-oda tologatott hadifoglyok hordták széjjel Gyóni újabb verseit. Így jutott el hozzánk is időnként Gyóni lelke.

És egyszer csak hallottuk, hogy beteljesedett a költő jóvendölése, amit: «Tízezredik könyvem emléktáblájára» címmel írt a Tábori Ujság 1915 február 10-iki 105. számában: ha árva teste idegenben porlad is a mézben, tízezer könyve hazatér és beszél a tiszaparti házakban...

*

Magyarok nagy temetője! Krasznójarszki temető!

Sohasem voltam ott, mert a mi vonatunk továbbhaladt Krasznójarszki állomáson s sok száz kilométerrel távolabb, túl a Bajkálon, a berezovkai nagy foglyatáborba öntött bele.

Ezt a másik nagy magyar temetőt

azonban ismerem. 1916 halottak estéjén a foglyatáborparancsnok különös kegyképen megengedte, hogy kimehettünk a temetőbe, több ezer magyar bajtársunk sírjához.

A foglyatáborból körülbelül egy óra járásnyira, csenevész vegetáció ölén a sírhalmok hosszú-hosszú sorai domborultak ijesztő békességben. És mögöttük néhány száz előre megásott, üresen tátongó, nyitott sír. Jött a tél, amikor a több méter mélyre fagyott földben nem lehet sírt ásni. Pedig naponként új és új sírgödörök népesültek be.

Kínos pontossággal vizsgáltuk végig a még gazdátlan sírokat és találgattuk, hogy mi van részünkre megírva a sors könyvében...

Aki látta ezeket a szibériai tömegsírokat, az nem felejtí el soha. Akiknek ez lett a végállomásuk, azok nem panaszkodnak. Akik pedig Isten különös kegyelméből elkerültek ezt a végállomást, azok ne panaszkodjanak, hanem alázattal adjanak hálát a Gondviselésnek s mély megilletődéssel segítsenek, hogy visszatérhessen a világháború nagy magyar költője a krasznójarszki meszes gödörből a Tisza partjára.

Molnár Kálmán.

Párizsi színházi levél.

Németország fegyelmezett, tudatos művészi célkitűzéseket megoldani, elérni törekvő, decentralizált színházi kultúrájával szemben a francia színházi játszmát kizárólag Párizs reprezentálja, művészileg egyenetlen rapszodikus-sággal, egy-egy zseniális *vedette*-el az előadások élén, legtöbbször a jó színészi részletmunka és semmi összehangoltság hanyag közvetlenségével, a zseniális intuíció és a bosszantó művészi felületesség vegyes érzelmeket keltő keveredésével... Negyven nagy színház és tíz *music hall*, varieté, kabaré játszik esténként és érthető, hogy